

De gustibus disputandum est

Teivas Oksala

Koska kirjallisuustieteen polyhistori H. K. Riikonen on arvioinut *Tieteessä tapahtuu* -lehdessä (7/2004, s. 53-57) Runeberg-tutkielmaani tavalla, joka antaa aiheen vastaväitteisiin, tartun tilaisuuteen. Makuasioista – itse asiassa kaikista kirjallisuuden lukemiseen liittyvistä aistimuksista – on nimenomaan väiteltävä. Muutoin kirjallisuuden, varsinkaan sen hienosäikeisimmän lajin, runouden, kriittisestä tulkinnasta ei mitään tule. Valmistahan siitä ei tule milloinkaan.

Arvioitu teos J. L. Runebergin *Kreikka ja Rooma. Tutkielmia runoilijan suhteesta antiikkiin ja klassiseen perintöön* (SKS 2004) on esseistisesti kirjoitettu, vapaasti hengittävä versio aiheesta, jonka olen käsitellyt myös tiukasti ja tiiviisti ruotsiksi pohjoismaisen tiedeyhteisön käyttöön ("Quid sit classicus? Det klassiska arvet i Runebergs diktning." HLS 79/2004, s. 207-246). Tämä seikka on jäänyt resensentiltäni tajuamatta, koska hän edellyttää suomenkieliseltä tutkielmaltani sellaista tiukkapipoista asiallisuutta, jota nimenomaan olen karttanut

En todellakaan käytä kirjallisuustieteen terminologiaa, kuten Riikonen olisi toivonut asiaa täsmentämättä, vaan saatan puhua "kauista, häivähdyksistä ja muistumista". En tavoittele kirjallisuustieteen termejä, koska ne yleistajuisessa esityksessä saattavat rikkiviisaudessaan koko tieteenalan naurunalaiseksi. Niinkin luonnollista termiä kuin "runon minä" on hyvin vaikea käyttää luontevasti, parempi puhua "runoilijasta" silloin, kun kertojaminä on lähellä runoilijasubjektia, tai esim. "runon tytöstä, pojasta" jne. Kriittinen keikailu "implisiittisellä tekijällä" (latinaksi *auctor implicitus*) ei lukijaa vakuuta.

*

Runeberg-työni on jatkoa aikaisemmalle Leino-tutkielmalleni *Eino Leinon tie Paltamosta Roomaan. Tutkielmia runoilijan suhteesta antiikkiin ja klassiseen perintöön* (SKS 1986), seikka, mistä Riikonen pettymyksekseni vaikenee. Leino-työni kurkottaa komparatismista (vaikutustutkimuksesta) kohti intertekstualismia. Runeberg-työni on intertekstuaalinen sanan avarimmassa

mielessä. En harrasta intertekstuaalista kikkailua, vaan kaikkien tekstienvälisten (*inter textus*) suhteiden selvittämistä, mikä on antiikintutkijan normaalityötä. Lähde- ja vaikutetutkimus ja intertekstuaalinen tulkinta eivät sulje pois vaan täydentävät toisiaan. Tulkitsijan tehtävä on tarkastella, kuinka runoilija "pelaa" (*spielt*) – muusikon tavoin – tarjolla olevilla mahdollisuuksilla. Tähän seikkailuun olen kutsunut mukaan suomenkielisen lukijan ja siksi ottanut mukaan "soivia" näytteitä sekä alkukielellä että *uusina runokäännöksinä*.

Tahdon todistaa lukijalleni, että Runebergin runot ovat käännettävissä *nykykielelle*, jopa alkuperäiseen *runomittaan* löysän proosan asemasta. Olen pettynyt sen johdosta, että Riikonen ei anna arvoa tälle pyrkimykselle, vaan aloittaa viisastelun. Kun en ole runomitan vuoksi kyennyt kääntämään "Mätt är jag på lifvet" sanatarkasti "Olen saanut kylliksi elämästä" vaan päätenyt tulkintaan "Kyllin pitkän sain elon", Riikonen väittää minun kadottaneen raamatulliset konnotaatiot. En ole samaa mieltä. Olivathan profeetat ja patriarkat myös pitkäikäisiä eivätkä vain "elämään jo väsyneitä". Puhumme vieläkin "raamatullisesta iästä".

Riikosen mainitseman *plenus vitae* -idean (Lucretius) rinnalle kannattaa ottaa vielä napakampi ilmaisu Horatiukselta: *ut convoiva satur*. Pääsinpä kerran minäkin mestaroimaan polyhistoria! Kaiken kaikkiaan rohkenen väittää, että runon sanatarkkaa tieteellistä proosakäännöstä ei ole olemassa, koska runomitta on elimellinen osa ilmaisua.

Riikonen opettaa minulle, kuinka paljon on ollut kirjoittajia, jotka ovat sekä eteviä runoilijoita että antiikin tutkijoita – muitakin kuin Petrarca. Opetus on aina paikallaan. Sanoihan Solonkin: "Vanhenen, ainapa vaan, uutta ma oppia saan" (suom. Päivö Oksala). Varmuuden vuoksi otan tämän vielä proosaversiona: "Vanhenen aina uusia asioita oppien."

Tilanteen selventämiseksi totean, että esitän Petrarcan pyramidin huippuna: yksilönä, joka oli "epochemachend" eli urauurtava sekä runouden (latinan- ja italiakielisen) että filologian alalla. Vertailukohdaksi tarvittaisiin henkilö, joka olisi sekä Theodor Mommsen että Thomas

Mann. Runebergiä en esittelle merkittävänä antiikintutkijana, vaan tavallisena ammattimiehenä, joka ajatteli omilla aivoillaan esimerkiksi Prometheus-myytistä ja kreikkalaisista tragedioista. Hänen vähäpätöisistä kirjoitelmistaan en vaiennut "häveliäästi" vaan siksi, että niillä ei ollut relevanssia.

Riikonen moitti minua hajanaisuudesta, mutta kirjoittaa itse hajanaisesti kaikkea muuta kuin asiassa pitäytyen. Hän toteaa kahdessakin kohdassa, että en ole erityisemmin innostunut Chrysanthos-runosta, vaikka pidän sitä Runebergin Sofokles-suhteen ja kristillisen humanismin päädokumenttina. Ken minua tuntee, tietää, että se on minulta aika paljon sanottu. Hän oudoksuu edelleen – kahdessa kohdin – Maaherra-runolle omistettua interpretaatiota ja myönteistä arviota. En edelleenkaan anna periksi siinä, että se huipentaa *Tarinoiden* rauhanidean vastaavalla tavalla kuin Akhilleuksen ja Priamoksen kohtausta *Iliassa*. Siitä, mikä on *Vänrikkien* paras runo, voisi keskustella loputtomasti: *de gustibus non . . .*

*

Kahdessa kohdassa kriitikoni puuttuu niin ikään *Kuningas Fjalarin* metriikkaan ja jää kaipaamaan Snellmanin antibrahys- ja antibacchius-viisasteluja. En todellakaan näitä termejä tarvitse, vaan tulkitse runoelman stroofityypit Horatius-metriikan taidokkaiksi sovelluksiksi. Itselläni ei ole mitään vaikeutta lukea *Fjalarin* alkutekstistä enempiä kuin omaa metristä suomennostani. Myös seitsemänvuotiaat lastenlapseni lukevat Fjalar-suomennostani virheettömästi mittoihin takeltumatta. Puhe strofeista "hiottuina marmoribokkeina" tähdentää niiden syntaktista itsenäisyyttä.

Esseistinen käsittelytapa ei edellytä yhden uran kyntämistä vaan sallii myös sivuhyppyjä. Riikonen tukistaa minua haetuista ratkaisuista "Bardin" ja joutsenaiheiden käsittelyssä. Edellisessä tapauksessa antiikki sulautuu romantiikkaan Runebergille ominaisella tavalla.

Mitä joutseniin tulee, en luonnehdi tuota jaloa lintua ensisijaisesti "tavaramerkiksi", kuten resensentti väittää, vaan ennen muuta keskeiseksi symboliksi, Apollonin linnuksi, joka toi jumalansa valjakolla Hyperborean kentille. Tavaramerkki siitä tuli silloisen markkinoinnin kautta. En voi uskoa, että Riikonen tosissaan toivoisi minun Norden-runon käsittelyssä pohditan mielenkiintoista kysymystä, kuinka kaukana etelässä joutsenet todella kävivät talvehtimassa: saattoiko "silmä palmujen alta" niitä nähdä?

Sibeliuksen vahva läsnäolo, joka tuntuu Riikosta yllättävän, selittyy sillä, että pidän säveltäjien ja muusikoiden tulkintoja sivuuttamattomana reseptioaineistona lyriikkaa tutkitessa. Todettakoon, että tutkielmani ruotsinkielisessä versiossa Sibeliusta ei ole mainittu kertaakaan, jotta työ pysyisi "kirjallisuuden tutkimuksen kaidalla polulla".

Riikonen arvostelee minua Runebergin puolestajana roolista, ja on itse kovin loukkaantunut Tegnérin puolesta, koska vähätelen *Fritjofin tarua Fjalarin* kustannuksella, ja Pertti Karkaman puolesta, koska asetan hänen *Vänrikki Stoolin tarinoista* esittämänsä yksisilmäisen ja matalamielisen kritiikin sille kohdalle, mikä sille sosialismin romahduksen jälkeen kuuluu. En lipeä kannastani.

*

In summa: H. K. Riikonen on niin viisas mies, että hänellä ei pitäisi olla mitään tarvetta viisastella. Oppineisuudessa ja lukeneisuudessa ei hänen kanssaan kannata kilpailla, jotta ei kokisi Ikaroksen kohtaloa. Kun tämän ottaa huomioon, minun on syytä iloita siitä, että kovinkaan kriitikki ei pysty Runeberg-työtäni mitätöimään, vaan Riikosen omin sanoin: "Myöhempi tutkimus joutuu pakostakin palaamaan moniin Oksalan esittämiin havaintoihin."

Kirjoittaja on professori ja klassisten kielten ja antiikin kirjallisuuden dosentti.